

REMISSVAR

2023-03-08

Dnr: BO 2022-0275

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Domstolsverkets promemoria Nya bestämmelser för att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro

(dnr Ju2022/01931)

Inledning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som sedan den 1 januari 2020 är lag i Sverige.

Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till övergripande kommentarer samt till delar av promemorian som bedöms vara särskilt relevanta ur ett barnrättsperspektiv.

Övergripande synpunkter

Barnombudsmannen anser att det underlag som finns i promemorian inte är tillräckligt för att en bedömning ska kunna göras av om förslagen är motiverade och väl avvägda utifrån olika relevanta perspektiv för barn. Förslagen innebär en betydande utvidgning av möjligheten att avgöra mål i den tilltalades utevaro.

Om regeringen avser att gå vidare med förslagen krävs att en fördjupad analys av konsekvenserna för barn och barns rättigheter görs. Det gäller såväl de delar av promemorians förslag som Barnombudsmannen resonerar särskilt kring nedan, som övriga delar av förslagen.

Barnombudsmannen delar inställningen i promemorian att det inte är en ändamålsenlig eller rimlig reglering att den tilltalade i praktiken har en stor möjlighet att påverka om en huvudförhandling blir av eller inte, och att olika negativa konsekvenser kan följa på att en planerad förhandling inte kan genomföras. Inte minst att inställda förhandlingar kan leda till ökat lidande för brottsoffer och deras anhöriga. (Se till exempel promemorian s. 8 och 22.)

Brottsofferperspektivet gör sig extra starkt gällande när brottsoffret är ett barn. Samtidigt behöver hänsyn också tas till barnets situation när den tilltalade är ett barn.

Arbetsgruppen har i promemorian gjort bedömningen att förslaget till ny bestämmelse är förenligt med Europakonventionen. Någon prövning av förhållandet till barnkonventionen har dock inte gjorts och barnkonventionen nämns överhuvudtaget inte i promemorian.

Barnombudsmannen vill betona att det i propositionen till inkorporering av barnkonventionen tydliggörs att lagstiftaren ska beakta och synliggöra barnkonventionen genom att i förarbeten göra en tydlig koppling till rättigheterna i konventionen.¹ Att kopplingar görs till artiklar i konventionen är ett viktigt led i implementeringen av konventionen eftersom rättstillämparen i stor utsträckning söker stöd i förarbeten. I propositionen betonas också (med en hänvisning till vad som uttrycks i strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige, proposition 2009/10:232) att det är viktigt att hela lagstiftningskedjan, från utredningsdirektiv till beslut i riksdagen, präglas av ett barnrättsperspektiv. Det är viktigt, anges det, att barnets rättigheter uppmärksammas och fångas upp på ett tidigt stadium i lagstiftningsprocessen i de fall där det kan vara av relevans.² Det är enligt Barnombudsmannens mening mycket förvånande att det i promemorian inte görs kopplingar av detta slag till konventionen, trots att det nu har gått drygt tre år sedan barnkonventionen blev svensk lag.

Artikel 3 i barnkonventionen slår fast att vid alla åtgärder som rör barn ska vad som bedöms vara barnets bästa beaktas i första hand. Det gäller både offentliga och privata sociala välfärdsinstitutioner. Det gäller även administrativa myndigheter och lagstiftande organ. Som framgår av förarbetena till inkorporeringen av barnkonventionen, måste principen om barnets bästa ses som ett tillvägagångssätt i varje beslutsprocess där barn är berörda. Beslutsprocessen måste, enligt regeringen, innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet eller barnen. Beslutsfattaren ska dessutom motivera på vilket sätt hänsyn tagits till barnets bästa, dvs. vad som beslutsfattaren ansett vara barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på och hur barnets intressen vägts mot andra intressen, vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall.³ Se vidare om analyser av konsekvenser för barns rättigheter i avsnitt 5 nedan.

Barnombudsmannen bedömer att flera artiklar i barnkonventionen är relevanta för frågorna som omfattas av promemorian, såsom *artikel 2* (om rätten till ickediskriminering och likabehandling), *artikel 3* (om bedömningen av barnets bästa), *artikel 12* (om barnets rätt att bli hörd och få sina åsikter beaktade) och *artikel 40* (om barn som misstänks, åtalas eller döms för brott).

Barnombudsmannen vill understryka att barnkonventionen är tydlig vad gäller de särskilda krav som måste ställas på ett rättssystem anpassat för barn. Både barn som misstänks för brott och barn som är brottsoffer eller på annat sätt berörda omfattas av de särskilda rättigheter som uttrycks i konventionen.

Det framgår inte av promemorian om arbetsgruppen har tagit del av barns åsikter och beaktat dessa, eller varför man inte funnit skäl att göra detta. Att barn och unga får komma till tals i alla frågor som rör dem är en av grundprinciperna i barnkonventionen, se artikel 12. Barns åsikter kan inhämtas på olika sätt, inte bara genom direkta samtal med barn utan även genom att exempelvis ta del av forskning eller liknande där barns åsikter framgår. Artikel 12 gäller också i författningsarbete och det är viktigt att hänsynstagandet till konventionens olika delar kommer till uttryck i förarbeten.

4.2.1 En möjlighet att avgöra i utevaro i fler fall

Särskilda skäl

¹ Proposition 2017/18:186, Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, s. 74.

² Prop. 2017/18:186, s. 95.

³ Prop. 2017/18:186, s. 96. Se även Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, CRC/C/GC/14, p. 6.

Barnombudsmannen instämmer i vad som anges i promemorian, att om åtal rör en tilltalad under 18 år bör det i normalfallet anses vara ett särskilt skäl mot att avgöra målet om hen inte kommer till huvudförhandlingen, och att en bedömning får göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

En sådan bedömning behöver innefatta en prövning av barnets bästa i enlighet med artikel 3 i barnkonventionen, utifrån konsekvenser för såväl den tilltalade som andra berörda barn, till exempel brottsoffer.

I promemorian hänvisas till förarbetsuttalanden gällande det viktiga pedagogiska syftet med att en ung person deltar i rätten. Bland annat att den unge personligen får sammanträda med företrädare för rättsväsendet, kan få domens innebörd förklarad för sig och att domen kan göra ett starkare intryck på den unge om hen får ta del av rättegången muntligen medan den är färsk i minnet. I promemorian anges dock också att den uppfostrande effekten av en huvudförhandling kan ha på den unge som deltar inte ska överdrivas och att synen på förhandlingens verkan på den unge möjligen är något förlegad. Barnombudsmannen noterar att det varken i promemorian eller i de förarbeten som det hänvisas till, finns stöd för att en ung persons deltagande i en huvudförhandling har en pedagogisk effekt, eller att deltagande inte har en sådan effekt. Denna fråga skulle behöva belysas ytterligare innan lagstiftningen ändras.

Barnombudsmannen vill i sammanhanget understryka att barns omständigheter skiljer sig åt. De är i olika mån beroende av sina föräldrar och kan utifrån föräldrarnas varierande stöd eller förmåga ha olika förutsättningar att infinna sig i rätten. Barn kan oftare än vuxna befinna sig i någon form av beroendeställning. Detta är något som kan leda till att ett barn – mot sin egen vilja – skulle kunna utsättas för andras påtryckningar att inte infinna sig i domstolen, eller till och med hindras att göra det. I linje med barns rätt till ickediskriminering och likabehandling (artikel 2) anser Barnombudsmannen att domstolen behöver ta hänsyn till sådana individuella omständigheter när frågan om särskilda skäl övervägs.

Artikel 12 i barnkonventionen stadgar ett barns rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör barnet, och att få sina åsikter beaktade. Barnet ska beredas möjlighet att höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet. Ett straffmyndigt barn bör anses ha förmåga att delta under hela rättsskipningsprocessen för barn. För att delta aktivt behöver ett barn få hjälp av alla yrkesverksamma att förstå anklagelserna och möjliga konsekvenser och alternativ för att kunna rådgöra med biträdet, bestrida vittnesuppgifter, redogöra för händelserna och fatta lämpliga beslut om bevis.⁴

Barnombudsmannen ser utifrån ovanstående även en risk att bedömningar av de särskilda skälen relaterade till ung ålder kan komma att skifta mellan olika domstolar och kanske till och med inom en och samma domstol. Det behövs, menar Barnombudsmannen, tydliga riktlinjer, möjligen i förarbeten, för hur dessa bedömningar ska göras och vad som kan utgöra särskilda skäl kopplade till barn.

5. Konsekvenser av förslagen

Barnombudsmannen konstaterar att det inte görs några analyser av konsekvenser för barn eller barns rättigheter i promemorian. Se Barnombudsmannens inledande synpunkter i avsnittet Övergripande synpunkter.

⁴ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet (CRC/C/GC/24), p. 46.

Därutöver vill Barnombudsmannen framhålla att även FN:s kommitté för barnets rättigheter i sina rekommendationer till Sverige betonar att lagstiftningsarbete ska präglas av ett barnrättsperspektiv. Kommittén har i början av februari 2023 lämnat slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges kombinerade sjätte och sjunde rapport vad gäller de åtgärder som vidtagits för att genomföra barnkonventionens rättigheter. Kommittén uttalar sig bland annat om konsekvensanalyser utifrån barns rättigheter och rekommenderar att det ska säkerställas att sådana analyser är en integrerad del av utredningar inför ny lagstiftning. Kommittén rekommenderar också att det ska säkerställas att principen om barnets bästa konsekvent tillämpas i bland annat lagstiftande och rättsliga förfaranden, inklusive i förhållande till rättsskipning för barn och stöd till barn som är brottsoffer eller vittnen till brott.⁵

Föredragande i ärendet har varit juristen Karin Juhlén. I den slutliga handläggningen av ärendet har även biträdande avdelningschefen Tove Björnheden deltagit.

Elisabeth Dahlin
Barnombudsman

⁵ Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Sweden (CRC/C/SWE/CO/6-7), p. 6 (b) och 18 (a).